

Az évek repülnek



Tiborc tanár úr!

A tanár úr tanszékvezető lett Varsóban, majd Lenin-grádban, jelenleg a berlini egyetemen tanít, és ahol éppen dolgozik, ott igyekszik világgá kürtölni irodalmunkat, költészetünket. És a többiek?

Petur tanár lett és tolmács, Mikhál katonatiszt, Ottó tv-riporter, Simon rádióbemondó, Gertrud jogász, Melinda talán győgytornával foglalkozik, és a legutóbbi érettségi találkón szomorúan hallottam, hogy a békétlenek közül a két leghazafiasabb disszidált. A többiek is felnöttek lettek; gyerekekkel, feleségekkel, anyósokkal, megcsontosodott szokásokkal.

De akkor még nem így volt. Akkor még gimnazisták voltunk, harmadikos, büszke Rákócziak. Véget nem érő fizika, matematika és biológia órák után, délutánonként a díszterem színpadán a *Bánk bárra* készültünk. *Bodolay Géza* magyar tanárom (mostanára hál' istennek-sajnos barátok lettünk) rendezte, szervezte, harcolta ki az előadást. De sürgőldött az egész gimnázium, nemcsak mi, önképzőkörösök, színházimádók, de játszóttak, díszleteztek, függönyöztek, sügtak és ügyeltek, nagy szakállakban, tolldíszben, három-négy számmal nagyobb csizmákban, szemüveges matematikusjelöltek, orvosnak készülők, úszó titánok, aprólékos biológusok, sőt észrevétlenül Geréb is megkaparintott egy kis szerepet, akít egyébként mindenki utált, és aki egyébként besügnak készült.

A tanár úr játszotta Tiborcot, én Bánkot. Furcsa? Csak mostanában tűnődöm ezen, mindenesetre bátor volt a tanár úr, és nagyon akarta az előadást. Komolyan, keményen próbáltunk mi is, akár az igazi színházakban. Ezeket a délutánokon és esteiken megéreztünk valamit a szereplés, a színészkedés borzongató furcsaságából, függetlenül a vágyainktól, megáldott hivatásunktól.

És persze nap mint nap nyakonvágott minket a valóság, hogy megoldhatatlan, úgysem tudjuk és talán nem is érdekkel senkit. Egy ilyen dugába dől, csatavesztes próba után nekifeszültem a hónak, a sötét Marczibányi téren, és akkor,

ott, a kegyetlenül metsző szélben, patakokban ömlő könnyeim között, végképp elhatároztam, hogy orvos leszek.

A díszleteket, ruhákat, kardokat és szakállakat a Nemzeti Színház kölcsönözte. Szerda délelőtt kellett elhozunk! Az érettségi napjára zavarosan és alig-alig emlékszem, de ez a nap, ez a szerda kristályosan belémvésődött.

Kilenc tájban indultunk, felvillanyozva, egy álmosító fizika órát lehetett otfelejteni. Baktattunk a didergő Keleti Károly utcán. Furcsa nap volt Alkonyi sötétség, füst, korom terpszkedett a városan már reggel, azután egész nap. A Nemzeti művészbejáróján, nem tudom, léptek-e már be nagyobb meghatottsággal, a kanyargó folyosókon suttogtak-e már ünnepeyesebben. Végigjártuk a titkos ajtókkal, dossziékkal, évtizedes leltárkönyvekkel teli, porzagú irodákat, jelmeztárakat, választottunk a díszes kardokból, boltíves ajtókból, ablakokból, naftalin-szagú drapériákból, majd lábujjhegyen átmentünk egy keskeny vashídon, ahonnan csodálatos kilátás nyílt a hatalmas színpadra. És ott lent, az elérhetetlennek tűnő mélyben, kis lámpák hunyorgó fényében már elkezdődött a valódi próba, valódi színészekkel, megálltunk egy pillanatra, és a hosszú köteleken, dróton és síneken valami csodálatos, melengető érzés kapaszkodott fölfelé a szívemhez. Ha akkor, ott, valaki megkérdezi, hogy tulajdonképpen milyen orvos is szeretnék lenni, azt hiszem, ijesztoen bamba képet vágtam volna.

Nem tudtuk az időt tovább húzni, elvégeztünk mindent. Kifelé jövet azért úgy intéztük, hogy a színészbüfében is átjöttünk, és bizony gyorsan kezdett kalapálni a szívem, amikor az úszkáló kék cigarettafüstön keresztül, szemtől szembe láttam *Bessenyei Ferit*, *Tompa Pufit*, *Somogyi Bogyót*, *Kálmán Gyurit*, *Balázs Samut*, *Gőzön Gyulát*, *Kemény Lacit* bácsit, *Raksányi Kuttyut*, hogy csak hirtelen és bocsánat — csak ilyen mai bizalmasan nevezzem őket. Alig találtam ki a hatalmas ajtón. Micsoda délelőtt! Kit érdekelt, hogy sűrű, fekete köd borította a Körutat, hogy alig-alig bírtam cipel-

ni a rámpakolt aranygombos jelmezeket, hogy a zsúfolt buszon fáradt, ideges utasok kinéztek miniket. Kit érdekelt?! Kávészag volt és cigarettafüst, és művészbejáró az Emkével szemben és előadás, taps és vasfüggöny és majd ott állunk mi is a rivaldafényben és majd tombol a közönség. Sokáig pakolástunk a díszteremben, és már megint este volt, mikor baktattam hazafelé a Marczibányi téren, és a fagyos, zúzmarras ködben ki-melegedve, kipirulva úgy döntöttem, hogy most már csak színész lehetek.

Abonyi Géza jelmezében játszottam egy 17 éves Bánk bánt. Nem tudtam! Jó, hogy nem tudtam! És jó, hogy nem tudtam sok mindent, hogy alig tudtam valamit. Csak játszottunk boldogan, és a tanárok, anyukák, apukák és a srácok tapsoltak boldogan, és mindenki örült, mindenki boldog volt. Talán jó, hogy nem tudtam, hogy ezzel a ritka, feihőtlen pillanattal elég ritkán fogok találkozni.

Lehet, hogy egy sikeres, forró hangulatú önképzőköri bemutató után gimnazista diák nem kerülgeti ennyi szomorúsággal és szorongással a befagyott tőcsákat. Lehet, hogy nem illik egy harmadikos gimnazistához az elmúlás fölötti szomorkodás. Lehet, hogy tényleg be kellett volna ülni a sráccokkal a Kárpátiába sörözni és ünnepelni! De hát most már mit csináljak? Nem így történt! Valahogy nem maradt erőm örülni.

Meg aztán, ki tudja? Lehet, hogy éppen akkor dől el végleg valami. És éppen ott, a nagy elhatározások terén, a Marczibányi téri foci pályán, a csillogó bemutató utáni meglapottságban. Lehet, hogy az addig ismeretlen, furcsa fájdalom, félelem, szorongás húzott a festett várak, szakállak, kardok és keresztetek felé, a színház birodalmába, amit azóta — s azt hiszem, most már végérvényesen — a szívem-be zártam.

Koronás este

A slusszkulcstartót a bemutató napján kaptam. Papírdobozban, vattába pólyálva. Aztán sokkal később, évek múlva került rá egy kulcs. A kulcstartó apámék ötlete volt. Hábo-

rúkat átvészelt, családi ezüst étkészlet megmaradt darabjának nyeléből készült. Egyik oldalán egy kis kecskebak riadozik, a másikon korona alatt egy dátum, 1964. október 30. Bizony koronás nap volt! Először színpadon! Az első este! A Madách Színház színpadán és a darab *Füst Milán: IV. Henrik király*. A kulcstartóhoz egy bal-ladécska tartozott, Berengár királyról és egy kis kecskebakról és egy rövid jelenet, „a bacchanália”, mindjárt valahol a darab elején.

És mi még? Hat izgalomtól bevült, csúszkáló főiskolás hang, egy kifejezetten nekem tervezett első jelmez, sárgásbarna festék, ügyetlenül ragasztott szakáll, egy posztócsizma és egy sovány könyvecske, a nevemre, mint „harmadik mulató úrnak”, és tintával, nagy göcsörtös betűkkel ez: „Köszönettel Füst Milán”.

Es egy csepp történet! A bemutató napján útnak indítva a főiskoláról, már öt óra előtt a színházban voltam. Mint minden fontos eseményen, most is sötét-kék érettségi ruhámban báltam az előcsarnokban frissen kiragasztott képeket. Tudtam! Éreztem! Az egyik képen én is ott voltam, a sarokban, de nagyon jól láthatóan. Aztán a bámészkodó csendben megszisszent a lengőajtó és belépett, két hölgyre támaszkodva, az est főszereplője, Füst Milán. Szűkre húzott szemmel, idegenül toporgott a lámpák és fényképek között. Jó, hogy épp ott bámészkodtam, így, mint aki már egy kicsit otthonabb van, segíthetem a lépcsőknél, villanykapcsolóknál és a páhalyajtónál. Aztán iparkodtam hátra, a 19-es nagy, közös öltözőbe, a büfébe, aztán le a fodrászatba, még mindig korán volt, de a vasfüggönynek ezen az oldalán már nagy volt a jövés-ménés, készülődés, izgalom.

Még mindig csak hat óra múlt pár perccel, és én már

.... de Feri képeire nagyon jól emlékszem:
vezet egy dunai nagy hajót..."

elkészültem onozással, tessalással, ragasztással. Még egy kávét megittam, próbálgattam az egyre rekedtebbé váló hangomat, leszaladtam a színpadra s megint föl az öltözőbe, és figyelmetlenül, a torz tükör előtt, pergettem a dedikált példány lapjait, és akkor egy pillanatra megint megláttam az öreg költőt, ahogy aprólékos gondolat elhelyezkedett a páholy karosszékeiben, hunyorgott a leeresztett vasfüggöny és az üres nézőtér felé, várakozott, egy teljes — úgy mondták, viharos nagyszerrű — étellel gazdagon, mégis itt, ma este megint — ki tudja hányadszor — előről kezdve, megint, mindent.

Már tudom, ami akkor csak megérintett. Kegyetlen a színház! Nem ismer el semmit. Nem ismer régi sikereket, életművet, börtönben töltött éveket, nem látott tavalyi évadot, tegnapi esét. Csak ma este van! Semmi több! Ma kell megküzdeni minden mondatért, minden szóért, minden szemvillanásért, és minden este elhíttetni a hitűnket, igazolni az igazunkat, újra és újra, megint és mindig előről. Egészen előről.

Te, Feri!

Rohanni láttam először is. Lökdöste, taszigálta a vánszorgó időt. A régi, szép Nemzeti művészbejáróján vágatott ki, visszakiabált a portásnak, de az is lehet, hogy egy monológot mormolt, vagy csak veszekeedett az étellel, a cipőtisztító bácsinak mindenestre biccentett, megropogtatott egy randevúzós szép nőt, a randevúzós-óra alatt.

Két órája toporogtam ott, vártam rá, tanácsot akartam kérni — megszeppent gimnazista — a felvételi előtt, az életre szóló döntés előtt, motyogtam is valamit, de mire belekezdtem volna a mondókámba, már csak a hátát láttam, és hogy rohant, megállíthatatlanul a tiloson át az Emke felé, ahig érte utol a kabátja és nyaka köré vetett, óriási piroskockás sálja.

A Film Színház Muzsika gimnazista koromban kislakú füzet volt. Gyűjtöttem, hogy majd összeköttem egy nagy könyvvé. Aztán jött a keresgélés korszaka és én költöztem, kerestem. Hét utca, hét ház, hét lakás jelzi a kacsaringós utat. Minden költözéskor elvesztettem valamit és találtam cserébe

valami mást, valami újat. A Film Színház Muzsika füzetek elvesztek. De Feri képeire nagyon jól emlékszem. Kapitányi sapkában vezet egy dunai nagy hajót. Fejeléshez rendezi át a Tisza partját. Hatalmas bogrács mellett krumpliknak, hagymáknak és nagy húsoknak magyaráz egy fakanállal. Szőlőhegy tetején szőlővel, borospince előtt kancsóval, a Dóm téren csalódottan, de mindig szerelmesen, mindig panaszkodva, mindig lelkesedve.

Aztán barátok lettünk. Evék múlva. A munka hozott össze, meg — ki tudja hányadszor — akkor megint fölborogatta az életét, sustergett, villámlott körülötte minden. Szüksége volt valakire, akivel kibeszélgeti magát, örvönghet vagy hallgathat. Mást nem hiszem, hogy adhattam. De — talán — akkor ez volt a legfontosabb. Azon a nyáron a fekete Volgával Szeged felé tartottunk, a Dóm tér felé, útközben dühöngött, kékre-zöldre püfölte az ártatlan műszerfalat. Sok mindent megtudtam tőle, sok mindent elmondtam magamról akkor már, és a Németh László Arulója meg egy — titkokkal teli — moszkvai utazás, szorosra fűzte a barátságunkat. Azután megint szétszakította a szülakat! Elmene-kült a színházból is, bizalmatlan lett, gyanakvó, talán érezte, hogy keserű évek jönnek. Nem nagyon találkoztunk. Csak néha: a televízió büféjében, a Rádió Pagodájában, szűk, filmgyári öltözőkben futólag, sok keserűség, dühödt hőzöngés, fölöslegesen okozott fájdalmak között. Rossz évek voltak. Arulással, hazugsággal terhesek. De elmúltak. Túléltek!

Tavasz lett, süttött a nap és a rügyező Labanc úti fák között Ferihez tartottunk. Farmernadrágban, kibontott ingben, kivágott tornacipőben dühöngött le a falépcsőn. Várt minket! Vártuk mi is! Estéknél újra pattogott a hatalmas tűz, sült a hús, megint csilingeltek a borospoharak, jó volt, lehetett tervezni, bizakodni.

Az öltözőfal ügyis be fog dőlni, a mosdó le fog szakadni, a nagy tükör ügyis pozdorjává törik. Nem érdekes! Hónapok óta előadás előtt egy szöveget akar a eszizmája talpából kioperálni, ezért püföli fáradhatatlanul a falat, meg a eszizmát. Készül az Othello-ra! Néha félmeztelenül, félig festve, jókora rongyokkal fölfegyverkezve berüg-

Jelenet az emlékező Othello-előadásból: Jágó és Othello
(Huszti Péter, Bessenyei Ferenc)



ja az öltözőm ajtaját, kiabál valamit, Tamást belöki a szekrénybe, iszik a kávémból — azt mondja, pocsek —, hozzám vág egy nagy szivacsot, megnézi magát a nagy tükörben, szörnyű, szörnyű — mondja —, Tamást még egyszer belöki a szekrénybe, az ajtót kirúgja, berúgja, énekel a Luxemburg grófját és püföli tovább a csizmáját. Készül az Othellóra! Halk kopogás. Két idős hölgy szabadkoczik. Szevasztok, srácok — kiáltja Feri —, és beszél, mesél az épülő, gyönyörű házról, nyílászáró szerkezetekről, betongerendákról, fordítva berakott garázsajtóról, vízköpőről, lépcsőkről és házi betörőkről. A hölgyek hangját nem hallom — gondolom bámulják őt, isszák a hangját — egyébként szóhoz sem tudnának jutni. Aztán kedvesen kirúgdalja őket és megint berúgja az ajtómat. Közben már négerre festett, most csak elviszi a barna ceruzámat, közben — ahogy Lawrence Olivier írta neki — suvickolja egy puha ronggyal a karját, hogy fényes és csillogó legyen.

— Kik voltak ezek? — kérdezem.

— Kicsodák?

— Hát akiknek elmeséltél mindent. A hölgyek.

— Aranyos örültek. Vársárhelyiek, Ausztráliából!

Pistukával elkezdik ragasztani a mesteri szakállat, kenik a rengeteg masztixet, Feri hősiezen túri, én a látványtól is kiütést kapok, azután bőségesen fröcsköli az arcára a fixáló sprayt, nehogy összemaszatolja Ildikó arcát, hófehér ruháját. A hangszóróból már a közönség zsidongását halljuk. Még egy ecsetvonás, fehér festék a szem alá, Laci fölsegíti a katonaruhát, megnézi, mindketten rendben vagyunk-e, és közben eltelt egy óra. Készen állunk a kezdésre. A pompás Othello teljes harci díszben még egyszer berúgja az öltözőajtómat:

— *Ide figyelj, te szörön-csétlen!* — most menjünk haza!

Az évek repülnek, ahogy Feri kockás sálja annak idején az Emke felé. A Nemzetit lebontották, a randevú-óra is merre lehet vajon? Költöztünk mi is azóta, vesztettünk és nyertünk. Te, Feri! — ne törődj a semmiségekkel! Vágd be a vasajtót, simogasd meg a cipőtisztító bácsi kopasz fejét, rendezd át a hegyet, ropogtasd a nőket, tegezd le az egész világot, csikorgogjon csak a koszos kocsikereke — a fene egye meg — és csak igyekezzék minden okoskodó, tőgymörgő piroskockás sál, ha utol akar érni!